

Skrivet av Crister Enander 2009-08-03 kl. 00:00

PRINT

Vem är rädd för John Cowper Powys?

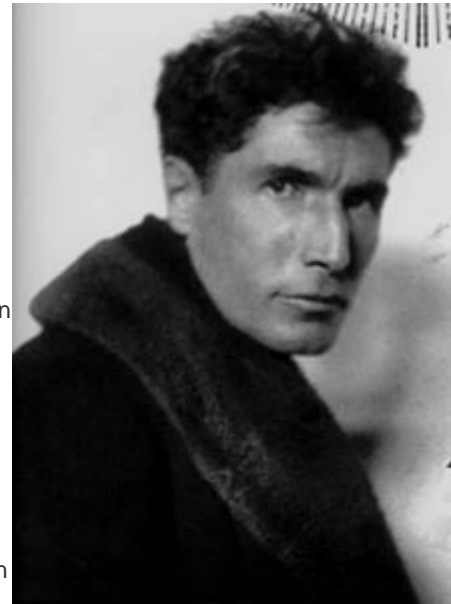
Porträtt

Han är en grundmurad misantrop men med ovanligt munter läggning. Det finns en obetvinglig friskhet och obruten frihetslängtan i varje mening han formulerar som osökt för tankarna till forna tiders robusta lantjunkare.

John Cowper Powys var också en man som kanske mer än något annat uppskattade sina långa och ensliga promenader, djupt försjunken i tankar och monstruösa fantasier, helst ute på öppna hedar eller vidsträckta myrar, alltmedan han markerade takten med sin trogna och magiska ekkäpp.

Frågan man som förförd och kuvad läsare måste ställa sig är inte enkel: Är det möjligt att ge en sann och äkta bild av den egna personligheten, fånga dess brister och frånstötande skavanker och samtidigt även framhålla förtjänster utan att förhäva sig? När Powys skriver om sig själv - med en sällsynt form av självanklagande megalomani - handlar det inte enbart att vara trogen sanning, mot de händelser som en gång format honom. Han förvandlar sig själv till en skapad skepnad, till en märklig mytisk gestalt draperad i sin egen och svärfixerade mytologi.

John Cowper Powys (1872 - 1963) har nyligen fyllt sextio år när han börjar skriva memoarerna, där han bor i närheten av floden Agawamuk - eller som han själv formulerar det: "när jag sitter i mitt gömställe bland kullarna i delstaten New York och minns dessa ting". Metodiskt och minutiöst, för att inte säga pedantiskt, väcker han liv i sina minnen och tecknar ner dem med distinkta och drastiska formuleringar.

John Cowper Powys

Med en detaljrikedom som stundtals förmår konkurrera med självaste Marcel Proust - modernismens minnesattlet framför andra - skriver John Cowper Powys mastodontverket "Självbiografen" nu utgiven på svenska i en imponerande och sällsynt själsbefryndad översättning av Sven Erik Täckmark och Mikael Nydahl.

Det är tidigt trettiotal när han inleder arbetet med att skriva sina minnen. I färdigt skick omfattar volymen nästan sjuhundra tätttryckta sidor som präglas av en, trots den marterade flagellantens längtan efter att få bekänna sina svarta synder och smäda sig själv, uppsluppenhet och berättarglädje som Powys aldrig riktigt förmår eller, för den delen, har minsta vilja att undertrycka.

Margaret Drabble karakteriserar "Självbiografen" som "en av de mest excentriska memoarer som någonsin skrivits". Och det är sannerligen svårt att gendriva hennes iakttagelse.

John Cowper Powys är inte en man som försöker skona eller på minsta sätt framställa sig själv i bättre dager. Avsikten tycks, perverterat och provocerande, vara den motsatta. Hans självporträtts första tredjedel blir till en bild av en pojke och ung man med smått bestialiska drag. Han hemsöks av sadistiska böjelser, han har en obehaglig fallenhet för en krypande inställsamhet, han har anlag för pennialism, hans erotiska vanvett tar sig understundom ohyggliga och charmfullt frånstötande uttryck. Senare lär han sig att tygla, eller snare kanalisera, sina drifter. Sättet han skildrar sin närmast riktninglösa sexualitet, krävande och utmanande, kan påminna om Aksel Sandemoses beskrivning av tonårens vildsinta begär, för att inte säga ohämmade brunst.

Han börjar berättelsen om sig själv med de första minnena han har från Derbyshire där hans far Charles Francis Powys arbetade som "sockenpräst" i den lilla Shirley. När Powys är sju år - "sturig, olycklig, rebellisk, förvirrad" - får fadern en ny tjänst som kyrkoadjunkt och familjen flyttar in i Rothesay House beläget i Dorchester.

Modern till den stora barnaskaran, de var elva syskon, nämns inte en enda gång - inte ens hennes namn - i den tjocka volymen, förutom i den tvetydiga dedikationen: "Tillägnas Mary Cowper Powys, vars anda jag följt i min enda återhållsamhet i denna bok", vilket inte går att tolka på annat sätt än att återhållsamheten består i att han skriver om precis allt förutom just sin mor.

Efter skoltiden, som han finner tråkig, plågsam och fullkomligt meningslös, skriver han - som släkttraditionen kräver - in sig på Corpus Christi College i Cambridge. Inte heller vid universitetet kommer han till sin rätt, han passar inte in i någon av de olika grupperingarna. Han är inte idrottsintresserad, han är ingen dedicerad plugghäst och inte heller en drönare till drinkare som kan passera som blaserad dandy.

Familjen Powys

Ensamheten, den isolering han i regel upplever som sin bestämmelse, är i mångt och mycket en självvald form av inre exil. Sitt liv lever han egentligen i tanken, i de omvälvande fantasierna som sjuder inom honom så fort han släpper kontrollen över medvetandet. Det är även utan tvekan ett - mer eller mindre - nödvändigt förhållningssätt för att skydda och värna en ömtålig och extremt känslig läggning. Och det fungerar även likt en mental barrikad för att bevara den originella egenarten intakt.

Även om Powys gör återkommande försök att bagatellisera det så är han inbegripen i en inre kamp. Han gör motstånd, försöker tygla sina önskingar och dunkla drifter som en del av honom betraktar som destruktiva, en annan som stimulerande och positiva. På ett ställe skriver han till exempel: "Om någon som läser dessa rader - för alla som gör det kan väl inte vara vid sunda vätskor och sina sinnens fulla bruk - känner igen sina egna mentala lidande i det jag berättar, må följande vara honom till tröst. Jag har - utan hjälp av någon psykiatriker för den delen - kommit på olika själsliga knep för att tvätta mina tankar."

Powys måste tveklöst betecknas som erotoman och dessutom - senare i livet - som sparsmakad pornograf; hans sexualitet tillhör det lätt obskyra, det förbjudna och - för somliga, antar jag - anstötliga. Han hänger sig med extatisk exakthet, ett subtilt frossande, åt sin - åtminstone vid den tiden - oftast outlevda sexualitet. När han flyttar till Brighton, där han - erotomanen på ständig jakt efter "syfider" - arbetar som en sorts ambulerande lärare på flickskolorna i trakten, är hans största och allt annat överskuggande nöje, vilket snabbt förvandlas till ren besatthet, att grundligt skärskåda de unga kvinnor som ligger och solbadar på stränderna. Det är deras lemmar - "jag dyrkade kvinnors lemmar och fotleder, deras halsar och bakhuvuden" - som han med den sanne konnässörens blick värderar och sedan låter fantasierna vältra sig i.

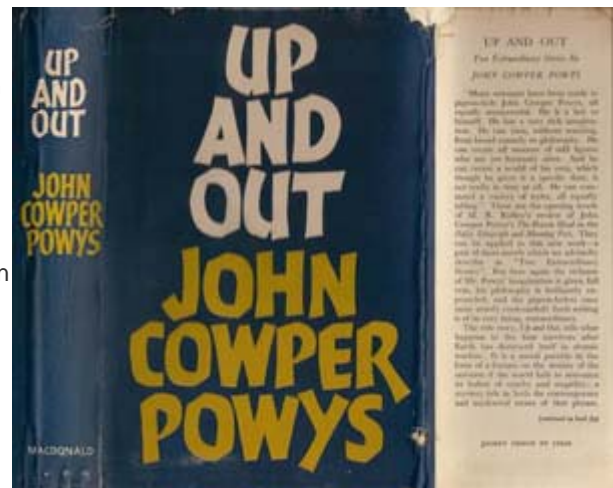
Senare, när han når trettioårsåldern, tar sig hans erotiska smak och drifter andra och mer handgripliga uttryck. Han har längre förbindelser med prostituerade - till exempel Lily i London - som i hans föreställningsvärld förvandlas till något annat än vad schablonerna säger. Han ser i Lily en sorts oförställd oskuldfullhet, kanske romantiskt förljugen eller - vilket jag är böjd att tro - som ett utslag av hans i grunden godhjärtade personlighet. "Naturligtvis lurade hon mig en hel del", konstaterar han lakoniskt och tillägger längre fram: "Hon var den mest anständiga flicka jag någonsin känt", och det dröjer inte många dagar "förrän varje lastbar känsla jag hyst inför henne hade sublimerats till medkänsla och ömhet, till en romantisk idealiserad känsla som beredde mig en utsökt hänförelse."

Mönstret tycks vara ett och detsamma: så länge kvinnorna, "syfiderna", uteslutande lever sitt liv i hans fantasi, får de vara föremål för de grövsta och lägsta av inbillade utsvävningar, men

så fort han kommer nära en kvinna förvandlas fantasierna, inte sällan sadistiskt färgade, till en allt annat översvämande ömhet och omtanke. Hur som helst är det bara att konstatera att hans förhållande till kvinnor - till sexualiteten som sådan - är en synnerligen komplex och psykologiskt intrikat historia. På samma sätt som han inte ens nämner sin mor vid namn är även hans hustru en fullkomligt anonym gestalt genom hela "Självbiografen". Hon föder honom en son och försvinner sedan tyst och snabbt ut ur den mastiga luntan.

Det är lätt att även se hans sexualitet som en del av hans effektiva skyddsmekanism, hans starka försvar att värna den egna personligheten. I den frodiga fantasin, i den väldiga tankevärlden som är hans egen, är han alltid fri och oåtkomlig: han är herre över såväl sig själv som sin omgivning. I verkligheten, i vardagsvärlden, är hans hyperkänslighet blottad. Han är åtkomlig, förvandlad till ett oskyddat byte.

Under tiden i Brighton utvidgar han sin undervisningsverksamhet genom att bli offentlig föreläsare. Snart kuskar han det brittiska riket runt och håller en ofattbar mängd föreläsningar i skiftande ämnen. Denna folkbildande mission blir under flera decennier framöver, även sedan han 1904 flyttar till USA där han kom att stanna i hela trettio år, hans egentliga levebröd. Författarskapet, till vilket han har en instinktiv visshet om att han är bestämd och kallad, går länge trögt. Han har svårt att finna sin rätta form, sin egenart. Trots sin enorma produktivitet, vilken inbegriper i princip alla kända litterära genrer, är det först i sextioårsåldern som John Cowper Powys skriver sina främsta verk, vid sidan av "Självbiografen". Det verk som oftast framhålls som hans litterärt mest framstående är den mäktiga "A Glastonbury Romance", utgiven 1932, alltså två år före "Självbiografen". Den ingår som en del av "Wessekkvartetten" till vilken Powys även bland annat räknar romanen "Wolf Solent" som finns i svensk översättning. I "Självbiografen" skriver han angående detta smått ofattbara flöde av romaner: "det slags mystisk-humoristiska, pantagruelska, shandyanska, donquieska romaner som nu vid en ålder om tre tjog år blivit min högsta strävan".

Men av John Cowper Powys böcker är nog "Självbiografen" den mest intagande och mänskligt avväpnande, därtill också den mest lättillgängliga. Den präglas av en sympatisk respekt för och inlevelse i de olika utvecklingsfaser han genomgått under sitt liv. Han förblir trogen den han var som ung. Han försöker inte bortförklara eller ursäkta, släta eller skyla över pinsamheter eller misstag. Tvärtom, han framhåller dem och är stolt över vad han gjort, och söker i stället förklaringar till sina beteenden och idiosynkrasier. Det är en minst sagt ovanlig hållning bland memoarförfattare. En bra bit in i den mäktiga luntan kommenterar Powys sitt tillvägagångssätt på följande vis: "Det är mycket viktigt när man berättar om sitt livs dagar att inte försöka pådvylla dem den enhetlighet som de framträder för en i ljuset av längre fram i livet. En människas historia måste, om den ska ha någon prägel av sanning, oberäkneligt bölja fram och tillbaka, fladdra hit och dit, sväva ut åt tusen olika håll."

Och "Självbiografen" är förvisso full av idel motsägelser, av sprittande och flödande paradoxer. Konsekvens och logisk oantastlighet intresserar inte på minsta sätt dess författare. Hans väg är sannerligen utstakad med andra riktmärken än vad lantmätare använder; hans ideal är och förblir lösdrivarens, luffarens fria och obekymrade vandring. Han är en förnuftets känsломänniska, en de tumultuariska känslornas pedantiske kartläggare.

Egentligen är det - på ett plan - just genom sina halsbrytande paradoxer, sina inneboende oförenligheter, som detta verk förmår skapa en sådan oavbrutet attraherande styrka. Han är elitist men kämpar ivrigt för folkbildning, han är djupt troende men övertygad hedning, han är intelligensaristokrat med avskyr alla former av högfärd och uppblåsthet, han är misantrop men

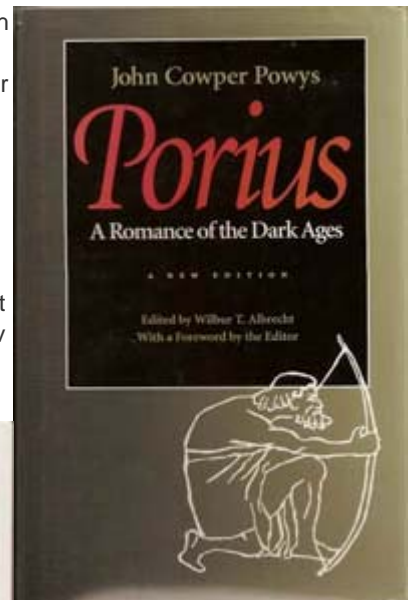
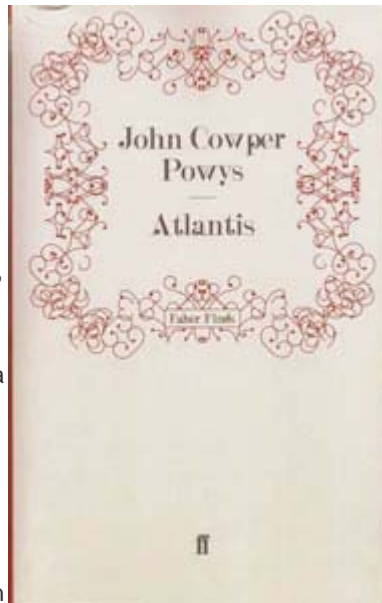
är alltid vänlig mot främlingar och människor han möter, han hyllar det ordnade livet men sätter luffarna och deras leverne högst.

Hur annorlunda självbilden, vilken Powys med frosseriets fulla förtjusning ger uttryck för i självbiografen, är gentemot hur andra uppfattade honom i det verkliga livet framgår tydligt av hur Sven Erik Täckmarks sammanfattar sitt intryck av mannen han mötte efter ett veckolångt besök hos Powys 1938 efter att denne flyttat tillbaka från USA till de brittiska öarna:

"Om hans vänlighet, hans medkänsla för de förtrampade, för de fula och fattiga, för alla dem som hamnar på livets skuggsida - om allt detta fick jag många synliga bevis och utsagor under en veckas vistelse där. Jag minns honom som en mycket lång man med stort lockigt grått hår, klädd i en stor svart slängkappa, väldiga kängor på fötterna och en yvig hatt på huvudet. Längs floden Dees stränder och på sluttningarna, där vi strövade i timmar under de tidiga timmarna - Powys älskade långa promenader - tycktes han ha ett outtömligt förråd i sina fickor av sedlar och slantar som han stack i handen på luffare, zigenare och fåraherdar som tycktes ha vunnit hans fulla förtroende. I den ena handen minns jag att han bar en knölpåk, formad som en ormslinga."

John Cowper Powys är akut och kroniskt litteraturförgiftad. Han läser glupskt, men allt annat än urskilningslöst. I "Självbiografen" hörs eko från de litterära förebilderna på var och varannan sida. Ändå vidmakthåller han bilden av sig själv som "charlatan". Han ser det som hedersbegrepp och ställer det mot alla överförfinade och lärdomspedantiska filistrar, för att tala med Nietzsche. "Charlataneriet", som Powys ser det, "består i att till den grad lära sig hänföras av de stora, övergripande, enkla aspekterna av någonting som fascinerar en i livet eller naturen eller böckerna eller historien eller psykologin att man *utan att vänta på att få alla detaljer korrekta* eller på att få passagen verifierad av mer grannliga forskning helt enkelt förlitar sig på sin egen privata smak, på sina egna fördomar, sin egen fantasi, sin egen inspiration, och av hela sin varelse hänger sig åt glädjen i att grunna på vad man ser och vad man känner."

Den väg Powys väljer är i stället Johann Wolfgang von Goethes och Friedrich Nietzsches, William Hazlitts och Heinrich Heines. Trots deras extrema olikhet i uttryckssätt finns det flera beröringspunkter med en svensk solitär som Vilhelm

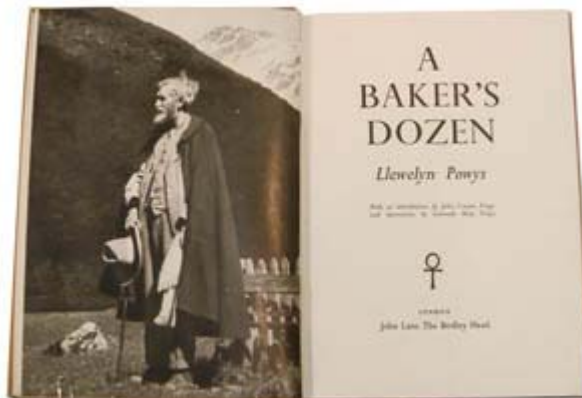

Ekelund. Kunskapen, glädjen och hänryckningen inför litteraturen, konsten och naturen, är alltid viktigare och mer avgörande än torra teoretikers räddhågsna sneglände på vad som anses vara korrekt och accepterat.

Motsatsen till hans metod beskriver Powys på följande sätt, som att de "inte ens vågar känna en reaktion på någonting underbart eller magiskt i Naturen eller Konsten utan att först säkerställa alla belegg och utan att först gratulera sig själva till sina egna meriter som adepter och till sin dokumentations akribi".

John Cowper Powys förblir orubbligt självständigt, styvnackat egensinnig, på ett högst befriande sätt. Han är en fritänkare. Han skapar egen väg. Han beläsenhet är därtill ofattbart omfattande, men stilen och berättartemperamentet är originella och unika, omisskännligt Powyska. Hans självdistans, säkerligen förvärvad under möda och en intensiv introspektion som kostat själslig smärta, yttrar sig genom en smittande form av ironi och sammanbiten humor.

Samtidigt är han konsekvent motvalls. Han erkänner inga auktoriteter. Det är hans smak och omdöme, och ingen annans, som avgör hur en författare eller konstnär värderas. Han vill envist och styvnackat sätta sig på tvären, i varje skede i sitt liv finner han nya sätt att

demonstrera sin egenart och obändiga självständighet. Trots att han länge kämpar med - och mot - sin undfallande inställsamhet, längtan att bli omtyckt och uppskattad - ett drag i sin personlighet som han skildrar med ohöjd för att inte säga aggressiv avsky, så segrar hans sanningslidelse.

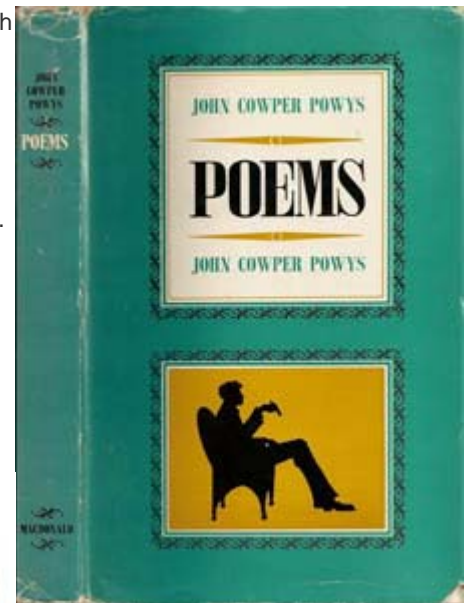
På samma sätt ställer han sig alltid på de svagas, de förtrycktas och föraktades sida. Som Sven Erik Täckmark noterar vid sitt besök intar luffarna en särställning i Powys människosyn. De blir till ett ideal, en dröm om en hägrade och i grunden omöjlig frihet.

"Den djupaste av mina känslor är mitt agg mot de välanpassade i motsats till den missanpassade", skriver Powys. "Dvärgar, kretiner, dårar, puckelryggar, efterblivna, perversa, paranoiker, neurasteniker, varje individ söm världen såg ner på älskade jag, respekterade jag, beundrade jag, vördade jag - och imiterade jag."

Hans medkänsla gör inte halt vid det mänskliga. Han känner samma varma, överväldigande ömhet inför djur och växter. Powys är vegetarian huvuddelen av sitt liv och när ett intensivt hat mot framför allt - inte helt lätt att förstå varför - vivsektion av hundar.

Hela hans hållning, liksom "Självbiografen", är vildsint och vrång och ändå varm och känslig. Men han tolererar inte att folk sätter sig på höga hästar. Högfärd, akademisk trångsynthet, borgerlig inskränkt och människor med falska pretentioner förblir djupt förhatligt för honom. Följdriktigt finns hans politiska sympatier nära det anarkistiska och kommunistiska, även om Powys måste betecknas som en i grunden opolitisk tänkare. "Men jag sympatiserade verkligen", skriver han om de tidiga åren i Amerika, "på fullaste allvar, med bolsjevikerna, jag sympatiserade med dem instinktivt och uppriktigt... Men jag antar att jag till mitt temperament i grund och botten är en jakobin, en jakobin som kan sin Jean Jacques Rousseau och som håller sig med inte så få anarkistiska sympatier, snarare än jag är en ortodox marxist."

"Självbiografen" är, det kan jag högtidligt lova, en bok som undandrar sig varje anständigt försök till sammanfattning. Rent pantagruelskt, fullkomligt ohämmat och med en högst försonande besatthet av sitt ämne, svämmar den över varje fördämning, spränger varje vall och alla berättarramarna ryker som vore de en vindpinad tall körd genom en flismaskin. Stilen, språkets nästan fysiska krafftfullhet och vitalitet, är avgörande för bokens bärighet och svärmotståndliga lockelse. På ett ytterst svärfångat sätt blir verket till en sorts fiktion. Att läsa "Självbiografen" inger känslan av att läsa den absolut sanna, öppenhjärtiga och full ut verkliga berättelsen om en ovanligt färgstark och betagande romangestalts liv och leverne.

Författaren enligt David Levine

"Självbiografins" är ett på alla sätt förföriskt verk. Som läsare dras man in i texten, fascineras, förtrollas och förundras. Visst - kan man säga - att Powys är abnorm, visst är han på många sätt fränstötande, monoman och hela tiden på gränsen till galopperande galenskap. Men först och främst är han en suverän författare som elegant och skickligt hanterar sitt material med överlägsen precision.

John Cowper Powys "Självbiografen" är - och jag överdriver inte - minnesgod som Marcel Proust utan den preciösa omständligheten, frispråkig som Markis de Sade utan den monomana ensidigheten, intim som Jean Jacques Rousseaus "Bekännelser" utan dess förnumstiga själv rättfärdigande och sentimentalitet, detaljrik som Johann Wolfgang von Goethes "Dikt och sanning" utan den tradiga träsmaken och kemiskt fri från Geheimerådets självgodhet.

Få gånger ges man som kritiker möjlighet att framhålla ett litterärt verk i ord som mästerverk. Men ögonblicket är här: "Självbiografen" av John Cowper Powys är bortom all diskussion ett mästerverk. Det förmedlar lärdomar och erfarenheter som går långt utöver det ordinära. Dessutom är det utomordentligt underhållande.

Crister Enander

enander@kajen.com

Den svenska utgåvan av John Cowper Powys "Självbiografen" är ett samarbete mellan Ariel förlag och John Cowper Powyssällskapet vars hemsida finns här:

<http://www.bjorner.com/powys.htm>

Mycket information finns på Powys Societys officiella hemsida:

<http://www.powys-society.org>

Den som på allvar vill fördjupa sig i "Självbiografen" finner ovärderlig vägledning i William J. Keith "John Cowper Powys: Autobiography: A Reader's Companion"

vilken även finns tillgänglig på nätet: <http://www.powys-lannion.net/Powys/Keith/Acompanion.pdf>

[< Föregående](#)

[Nästa >](#)